

Հանրագործական ոլորտի հարկման խնդիրները ոռոյալթիի հաշվարկման համատեքստում (ՀՀ նյութերով)

Եղիազարյան Լիլիթ Գ.

Հայաստանի ազգային պոլիտեխնիկական համալսարան (Կապանի մասնաճյուղ),

տ.գ.թ. ասիստենտ (Կապան, ՀՀ)

e-lilit@mail.ru

ՀՏԳ՝ 338.2; EDN: XRLQLH; JEL: L61, L71, L79;

DOI: 10.58587/18292437-2023.6-132

Հանգուցաբառեր՝ ոռոյալթի, խտանյութի գին, վճարվող քանակ, հարկի դրույքաչափ, հանքարդյունաբերություն, մետաղական հանքաքար, հարկման բազա

Вопросы налогообложения горнодобывающей отрасли в контексте подсчета роялти (по материалам РА)

Եղիազարյան Լիլիթ Գ.

Национальный политехнический университет Армении (Капанский филиал)

к.т.н., ассистент (Капан, РА)

Аннотация. Горнодобывающий сектор сам по себе достаточно чувствителен, сложен и зачастую неоднозначен с точки зрения регулирования, что обусловлено многообразием круга его бенефициаров, а также противоречием интересов, обусловленным этим многообразием. Так, с одной стороны, деятельность сектора способствует росту занятости, ВВП, налоговых поступлений, экспорта и ряда других важных экономических показателей, включающих круг ее бенефициаров, с другой стороны, деятельность сектора не может оставаться без последствий для окружающей среды, которая также имеет не менее широкий круг бенефициаров. На практике таких противоречий много, и, принимая во внимание важность механизма подсчета налогов по правилам игры, приемлемым обеими сторонами, в контексте экономического регулирования отрасли, еще больше подчеркивается проблема подсчета пропорционального и экономически сбалансированного роялти. С другой стороны, горнодобывающая промышленность, исторически считающаяся достаточно прибыльной и капиталоемкой отраслью, требует специфических для отрасли условий и подходов к законодательному регулированию, что позволит сохранить инвестиционную привлекательность отрасли и в то же время осуществление основных функций взимания налогов. «Ключ» к решению указанных проблем также лежит в механизмах подсчета роялти с учетом наибольшего удельного веса последнего в структуре налоговых поступлений отрасли.

Ключевые слова: роялти, цена концентрата, оплачиваемое количество, ставка налога, горнорудная промышленность, металлическая руда, база налогообложения

Taxation issues of the mining sector in the context of royalty calculation (with RA materials)

Yeghiazaryan Lilit G.

National Polytechnic University of Armenia (Kapan branch),

Ph.D in Engineering, assistant (Kapan, RA)

Abstract. The mining sector itself is quite sensitive, complex and often ambiguous from the point of view of regulation, which is due to the diversity of the latter's range of beneficiaries, and the conflict of interests determined by this diversity. Thus, on the one hand, the activity of the sector contributes to the growth of employment, GDP, tax revenues, exports and a number of other important economic indicators, which include the circle of its beneficiaries, on the other hand, the activity of the sector cannot be without consequences for the environment, which has its no less wide range of beneficiaries. In practice there are many contradictions, and, taking into account the importance of tax calculation mechanisms with the game rules, accepted by the both sides, in the context of the economic regulation of the sector, the calculation problem of proportional and economically balanced royalties in the mining sector is even more emphasized. On the other hand, mining industry, historically considered to be a rather profitable and capital-intensive sector, requires specific conditions and approaches to legislative regulation, which will allow to maintain the sector's investment attractiveness and at the same time implementation of functions of collecting taxes. The "key" to solving the mentioned problem is mainly found in the mechanisms of royalty calculation, taking into account the largest specific weight of the latter in the structure of tax revenues of the sector.

Keywords: royalty, concentrate price, amount payable, tax rate, mining, metal ore, tax base

Հանրագործական արդյունաբերությունը, լինելով տնտեսական համակարգի կարևոր բաղադրիչ, իր բնույթով կարծես թելադրում է

ոլորտի նկատմամբ առանձնահատուկ կարգավորման ու վերահսկման պայմանների կիրառում: Ոլորտի նմանօրինակ նշանակալիությունը

պետության տնտեսական կյանքում էապես ազդում է երկրների զարգացման հեռանկարների վրա: Ուստի հանքահումքային ռեսուրսների կառավարման ոճից նշանակալիորեն կախված է նաև երկրի տնտեսական աճի ապահովման տեսլականը: Այսպես, եթե պետությունը, բնական պաշարների սեփականատիրոջ իրավունքով, որդեգրում է բարձր վարձավճարների կիրառման քաղաքականություն, ապա տրամաբանական է, որ վերջինից ստացվող եկամուտներն առնելի ծավալների կարող են հասնել՝ բնական պաշարների տիրապետումից և օգտագործումից ստացվող ակնկալվող եկամուտների հաշվին: Սակայն սա ամենևին չի նշանակում, որ միարժեքորեն պետք է ընդունել վերոբերյալ սկզբունքը: Այն կարող է ճնշել հանքարդյունաբերողի տնտեսական ներուժը և կորուստներ հարուցել վերջինիս համար: Կախված նախագծերից և հանքանյութերի բնույթից՝ պետության կողմից կիրառվում է բնօգտագործման վճարների հաշվարկման պրոգրեսիվ, ռեգրեսիվ և խառը տիպի մոդելները: Արդյունավետության և արդարության սկզբունքներով առավել նախընտրելի են ոչ թե ռեգրեսիվ, այլ պրոգրեսիվ հարկային ռեժիմը, որը ենթադրում է պետության համար զգալի չափով եկամտի ապահովում՝ ավելի բարձր շահույթի պայմաններում [1, էջ 60]:

«Հանքային արդյունաբերության ոլորտում պետական արդյունաբերական քաղաքականության մշակումը և իրագործումն մյուս ճյուղերի համեմատ պահանջում են այլ մոտեցումներ՝ ելնելով մի շարք առանձնահատկություններից. ընդերք պետության բացառիկ սեփականությունն է, սեփականաշնորհման ենթակա չէ, կարող է տրվել օգտագործման իրավունքով, և դրա տեղամասերը չեն կարող առք ու վաճառքի առարկա լինել կամ օտարվել այլ ձևով:

Հոդվածի նպատակը հանքագործական ոլորտում պետության կողմից վարվող հարկային քաղաքականության առանցքային տարրի՝ ռոյալթիի հաշվարկման արդի հիմնախնդիրների բացահայտումն է «Հ-ում»:

Հետազոտության համար տեսամեթոդական հիմք են հանդիսացել հարկազանձման վերաբերյալ ինչպես դասական, այնպես էլ արդի հեղինակների հետազոտությունները, միջազգային ֆինանսական կառույցների կողմից իրականացված ուսումնասիրությունները, «Հ Հարկային օրենսգիրքը, հարկային հարաբերությունները կարգավորող համապատասխան ենթաօրենսդրական ակտերը և այլն:

Հոդվածում դիտարկվել են հետևյալ խնդիրները. ռոյալթիի հաշվարկման հիմնահարցերի ուսումնասիրությունը միշտ արդիական են այն պարզ պատճառով, որ ըստ էության դրանք երկրի բնական պաշարների սպառումը տնտեսապես փոխհատուցելու գործիք են պետության

ձեռքում և ուղղվում են «Հ պետական բյուջե: Մյուս կողմից չի կարելի ժխտել, որ դրանց կիրառման նպատակներն ավելի լայն շրջանակներ են ներառում. բնական ռեսուրսների սպառման տնտեսման աջակցումը, դրանց օգտագործման ոլորտում սոցիալ-տնտեսական պայմանների համահարթեցմանը նպաստումը, բնական ռեսուրսների վերարտադրողական գործընթացների խթանումը, տնտեսական գործունեության արդյունքում առաջացած բնապահպանական վնասների փոխհատուցման միջոցառումների իրականացման համար ֆինանսական միջոցների ձևավորումն ու կուտակումը:

Ռոյալթիի հաշվարկման համար գոյություն ունեն տարբեր կարգեր ու մոտեցումներ: Մի շարք երկրներ կիրառում են այսպես կոչված «շահույթի վրա հիմնված ռոյալթիներ», որոնք թեև ունեն ռոյալթիներ անվանումը, բայց և այնպես, ըստ էության հանդես են գալիս որպես լրացուցիչ հարկեր շահույթի որոշակի հաշվարկի նկատմամբ: Այն կարող է գանձվել նաև արժեքային կամ տոկոսային հիմունքով՝ որպես արժեքի տոկոսային մաս, կամ էլ միավորային հիմունքով, այսինքն միավոր կշռի կամ ծավալի համար սահմանված վճար: Այնուամենայնիվ, ինչպես և բոլոր հարկատեսակների, այնպես էլ ռոյալթիի համար ևս սահմանվում են հարկման օբյեկտ և բազա, դրույքաչափ:

Ելնելով վերոնշյալ և այլ բազմաթիվ սկզբունքներից, յուրաքանչյուր պետություն ձևավորում է իրեն հատուկ մոտեցումներով ռոյալթիի հարկման սկզբունքները: Օրինակ՝ ելնելով ոլորտի առանձնահատկություններից, մի երկրում կարող է սահմանված լինել հանքաքարի մետաղական պարունակության արժեքի հիմքի վրա հաշվարկվող, մյուսում՝ հանքաքարի միջազգային կողմնորոշիչ գներով մետաղական պարունակության արժեքի հիմքի հիման վրա հաշվարկվող ռոյալթի: Որոշ երկրներ ռոյալթիները հաշվարկում են հանաձոների իրացման պայմանագրային գների հիման վրա, իսկ որոշներն էլ՝ օգտվում են միջազգային կողմնորոշիչ գներից, որոնք կարող են էականորեն տարբերվել փաստացի գներից: Կան երկրներ, որոնց կողմից օգտագործվում է ռոյալթիի հաշվարկման՝ տրանսպորտային, սպասարկման, բեռնափոխադրման և այլ ծախսերն իրացման ընդհանուր շրջանառությունից նվազեցման սկզբունքը, և տվյալ պայմաններում նույն տոկոսադրույքների սահմանման դեպքում հաշվարկված ռոյալթիների չափը էապես կտարբերվեն [2, էջ 54; 3]:

«Հ-ում հանքարդյունաբերության մեջ ռոյալթիի ներդրումը հետաքրքիր փորձ է ունեցել: Վերջինիս ուսումնասիրումն ու տարբեր մեխանիզմները համեմատության մեջ դնելը հնարավորություն կտան բացահայտելու ընտրված մոտեցումներում առկա խոցելի կետերը:

Փորձելով վերհանել ռոյալթիի՝ ՀՀ-ում ներդրման և կիրառման խնդիրները՝ վերջինիս հաշվարկման մոտեցումների կիրառումը պայմանականորեն բաժանենք 3 փուլի. **1-ին և 2-րդ փուլերն** ընդգրկում են 1998 թ. դեկտեմբերի 28-ին ընդունված «ՀՀ բնապահպանական և բնօգտագործման վճարների մասին» օրենքից [4] մինչև 2011 թ. նոյեմբերի 28-ին ընդունված և 2012 թ. հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտած ՀՀ ընդերքի մասին նոր օրենսգիրք, և դրանից հետո մինչև 2022 թ.: **3-րդ փուլն** ընդգրկում է 2023 թ.-ից սկսած մինչև մեր օրեր:

«Բնապահպանական և բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն [4]՝ պինդ օգտակար հանածոների մարված պաշարների համար բնօգտագործման վճարը հաշվարկվում էր հաշվետու ժամանակաշրջանում օգտակար հանածոների մարված պաշարների ծավալների հիման վրա: Այս դեպքում որպես մետաղական հանքաքարի մարված ծավալ դիտվում է հաշվետու ժամանակահատվածում պինդ օգտակար հանածոյի արդյունահանված և արդյունահանման ընթացքում ընդերքում կորսված պաշարների ծավալների ամբողջությունը՝ բացառելով միայն տեխնոլոգիական անխուսափելի կորուստները: Ներկայացվող մոտեցումը պետական սեփականություն հանդիսացող ընդերքի կառավարման տեսանկյունից առաջադեմ աշխարհում վաղուց արդեն արդյունավետ և կիրառելի չէ, համարվում է հնացած ու անընդունելի, քանի որ մի կողմից անտեսում է հաշվարկվող բնօգտագործման վճարների վրա մետաղների միջազգային գների ազդեցությունը, չեզոքացնում արդյունահանմանը հաջորդող արտադրական-տեխնոլոգիական գործընթացների՝ տնտեսական արդյունքների վրա ազդող արդյունավետության գործոնը, մյուս կողմից՝ հարկումն իրականացնում՝ առանց հաշվի առնելու տվյալ ժամանակաշրջանում ձեռնարկության տնտեսական ցուցանիշները և մեկ հարթության վրա դիտարկում հանքաքար արդյունահանող-վաճառողներին ու այն տնտեսավարողներին, որոնք խտանյութ կամ այլ արտադրանք ստանալով՝ այս կամ այն չափով փորձում էին ավարտին հասցնել հանքաքարի արդյունահանման և հետագա վերամշակման արժեզրթան: Նշված և մի շարք այլ պատճառներով պետությունն անուղղակի կերպով դառնում էր պարզապես հաստատուն դրույքաչափերով «օգտակար հանածո վաճառող», իսկ ոլորտում խարխիլում հարկման արդարության և արդյունավետության սկզբունքները:

Օրենքում առկա մոտեցումների շտկման նպատակով 2011 թ. նոյեմբերի 28-ին ընդունվեց ՀՀ ընդերքի մասին նոր օրենսգիրք, որը որոշակի առաջադիմական դրույթներ առաջ բերեց

հանքարդյունաբերող ընկերությունների հարկման, հանքերի փակման, շրջակա միջավայրի ազդեցության գնահատման հետ կապված: Այդ օրենսգրքով առաջադրված նոր կարգավորումների լույսի ներքո վերանայվեց նաև «Բնապահպանական և բնօգտագործման վճարների մասին» ՀՀ օրենքը: Արդեն 2012 թ. ՀՀ ներդրվեց ռոյալթիով հարկման ինստիտուտը (ռոյալթիի հարկման հայեցակարգային դրույթները հետագայում գրեթե նույնությամբ ներկայացվեցին 01.01.2018 թ.-ից գործող ՀՀ Հարկային օրենսգրքում): Այսպես. ռոյալթին սահմանվեց որպես հանքարդյունաբերության ոլորտում բյուջե մուտքագրվող բնօգտագործման վճարի տեսակ [5], որի նպատակը մետաղական օգտակար հանածոների արդյունահանման տնտեսական փոխհատուցումն է՝ ձևավորվող շահութաբերության հենքով, և ռոյալթիի բազա համարվեց հաշվետու ժամանակաշրջանում մատակարարված խտանյութի, խտանյութի փոխարեն կամ առանց խտանյութի ստացման ձուլվածքի կամ ընդերքօգտագործման թափոնների, հանքաքարի, խտանյութի, ձուլվածքի վերամշակման արդյունքում ստացված ցանկացած վերջնական արտադրանքի իրացման շրջանառությունը [6]: ՀՀ հարկային օրենսգրքի 209-րդ հոդվածի համաձայն՝ ռոյալթիի հաշվարկման համար սահմանված ռոյալթիի բազային նկատմամբ արժեքային (տոկոսային) դրույքաչափի հաշվարկը հետևյալն է [7]

$$R = R_1 + R_2, \quad (1)$$

որտեղ R- ռոյալթիի դրույքաչափն է, (%),

$$R_1 = 4\%, \quad R_2 = (C / < \times 8) \times 100\%:$$

R₁-ը հաստատուն բաղադրիչը է, ինչը նշանակում է, որ անկախ հանքարդյունաբերող ընկերության շահութաբերության մակարդակից, վերջինս պետք է առնվազն հասույթի 4%-ի չափով իրականացնի ռոյալթիի վճարումներ: Ծ-ն՝ շահույթն է նախքան հարկումը (*դրամ*), և որոշվում է որպես ռոյալթիի բազայի և շահութահարկի հաշվարկման գծով սահմանված նվազեցումների (բացառությամբ ֆինանսական գործունեության գծով ծախսերի, և նախորդ տարիների հարկային վնասների) դրական տարբերություն, <- ռոյալթիի բազան է (դրամ): Այսինքն բանաձևի երկրորդ մասը հիմնվում է արժեքային մարժայի վրա՝ հաշվի առնելով շահույթի և իրացման շրջանառության հարաբերությունը՝ հայտարարի 8 գործակցով ճշգրտմամբ, որի նվազման դեպքում հավելագրվում է ռոյալթիի դրույքաչափի մեծությանը և հակառակը:

Եթե փորձենք ամփոփել վերը նշված համակարգը՝ հաշվի առնելով նաև ռոյալթիի հարկման բազայի՝ շրջանառության նկատմամբ օրենսգրքով սահմանված այլ կարգավորումները,

ապա կարելի է փաստել, որ օրենսդիրը լուծեց առանցքային խնդիրներ:

1. Պետությունը սկսեց այլևս հանդես գալ որպես «ֆրանչայզեր» և ստանալ իր իսկ կողմից սահմանված դրույթներով հաշվարկվող իրացման շրջանառությունից առնվազն 4%-ը և շահութաբերության 12.5%-ը:

Նման մոտեցմամբ պետությունը տնտեսական պարբերաշրջանների անկման փուլերում իրեն ապահովագրեց՝ ստանալով երաշխավորված 4% հատույց, բիզնեսին թույլ տալով հարաբերականորեն ավելի ցածր հարկեր վճարել, իսկ տնտեսական պարբերաշրջանի վերելքի փուլում՝ ակնկալել շեշտակի բարձր հարկեր՝ ամրապնդելով հարկման արդարության սկզբունքը:

2. Ռոյալթիի հարկման հենքի՝ շրջանառության հաշվարկման նկատմամբ ներդրված սահմանափակումներով կանխարգելվեց իրացման շրջանառության կանխամտածված կերպով ռիսկերի ստվերումը:

Արդյունքում, պետության կարգավիճակը «օգտակար հանածոդ վաճառողից» դարձավ դոմինանտ գործընկերոջ:

2021 թ. հուլիսի 15-ին ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված «Պետական տուրքի մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություն և լրացում կատարելու մասին ՀՕ-310-Ն օրենքով սահմանվեց պետական տուրք՝ հանքարդյունաբերության՝ ՀՀ-ի համար ռազմավարական նշանակություն ունեցող ոլորտի որոշ ապրանքների (պղնձի և մոլիբդենի խտանյութ, ֆերոմոլիբդեն) ԵԱՏՄ անդամ չհանդիսացող երկրներ արտահանումների նկատմամբ: Անհրաժեշտ է նշել, որ պետական տուրքի նման ձևաչափը գործնականում տնտեսական հիմնավորվածության ու նպատակահարմարության տեսանկյունից ճիշտ չէր մի շարք պատճառներով: Մասնավորապես, վերջինիս դրույքաչափի սահմանումը բացարձակ մեծությամբ հիմնովին խարխալեց հարկման պրոգրեսիվության և արդարության սկզբունքները, իսկ դրա կիրառումը ֆիզիկական ծավալների վրա՝ բացառելով արտադրանքի խոնավությունը, գործնականում մի կողմից անհիմն կերպով հարկում էր նաև արտադրանքի մեջ առկա խոնավ ոչ պիտանի զանգվածը, մյուս կողմից՝ անտեսվում դրանցում վճարվող հանդիսացող մետաղների պարունակության մակարդակը:

Այսպիսով, կարելի է փաստել, որ այդ համակարգը ներդրվեց՝ միջազգային փորձի ոչ պատշաճ ուսումնասիրության պայմաններում և չէր կորելացվում ոլորտի ընկերությունների տնտեսական վիճակի հետ:

Արդեն 2022 թ.-ի հունիսից սկիզբ առած մետաղների բորսայական գների անկումն ազդակ հանդիսացավ պետական տուրքի գործող համակարգի չեղարկումը: Որպես այլ-

ընտրանք, 2022 թ. գործադիրի և շահագրգիռ կողմերի, այդ թվում՝ միջազգային կառույցների մասնակցությամբ մշակվեց և ներդրվեց ռոյալթիի հարկման նոր համակարգը, ինչը պայմանականորեն կարող ենք անվանել էվոյուցիոն զարգացման 3-րդ փուլ: Արդյունքում, 2023 թ.-ից ռոյալթիի հաշվարկը նոր տեսք ստացավ՝ նոր բաղադրիչ՝ R_3 -ի ներառելով: Արդյունքում ռոյալթիի հաշվարկման բանաձևը ստացավ հետևյալ տեսքը [8].

$$\langle \text{աշվտնու տարվա ռոյալթի} \rangle = R_1 \times R_1 + R_2 \times R_2 + R_3 \times R_3, \quad (2)$$

որտեղ R_1 -ը իրացման շրջանառության մեծությունն է, $R_1 = 4\%$, R_2 -ը՝ շահույթը՝ հարկումից առաջ, $R_2 = 12.5\%$, $R_3 = 15\%$:

Արտահայտության առաջին երկու բաղադրիչները նույնությամբ կրկնում են նախկին կառուցակարգը, իսկ նորարարությունն ներառված է 3-րդ բաղադրիչում, որի վերծանումը հետևյալն էր. R_3 -ը շահույթն է հարկումից առաջ, որի մեծությունը որոշվում է (3) արտահայտությամբ: Ընդ որում, R_3 -ի հիման վրա ռոյալթիի գումարը հաշվարկվում է միայն այն դեպքում, երբ ռոյալթի վճարողի մոտ R_3 -ը մեծ է 0-ից.

$$R_3 = R_2 - \Phi \cdot (R_1 \times R_1) - (R_2 \times R_2) - (R_1 \times 0.15), \quad (3)$$

Այլ կերպ ասած, հարկումից առաջ շահույթի բաղադրիչից գտվում են ֆինանսական ծախսերը, այնուհետև՝ առաջին երկու բաղադրիչների շրջանակում հաշվարկված ռոյալթին և իրացման շրջանառության 15%-ը: Եթե ստացված մեծությունը դրական արժեք ունի, ապա ռոյալթիի հաշվարկային մեծությունն ավելանում է դրա 15%-ով: Այս դեպքում գնային միջակայքերը դիտարկվում է այն տրամաբանությամբ, որ գնի բարձրացմամբ պայմանավորված լրացուցիչ հասույթի 60-65%-ը պետք է վճարվի պետությանը:

Այս փոփոխության մյուս երկու նորարարությունները վերաբերում են խտանյութի կամ այլ արտադրանքի՝ լաբորատոր հետազոտությունների արդյունքների՝ հարկման նպատակով կիրառելիությանն ու ռոյալթիի անուղղակի հաշվարկում 80% հաշվարկային մեծությունը 85% դարձնելուն:

Հանքագործական ձեռնարկությունը ռոյալթիի հաշվարկման ժամանակ բախվում է մի շարք խնդիրների: Առաջին անհամապատասխանությունն առաջանում է ռոյալթի վճարողների կողմից իրացվող խտանյութի իրացման շրջանառությունը որոշելիս: ՀՀ կառավարության 2017 թ. նոյեմբերի 23 N 1492-Ն որոշման համաձայն [9], ՀՀ-ում ռոյալթիների հաշվարկման նպատակով վաճառվող խտանյութի իրացման շրջանառությունը որոշելիս, խտանյութերի մատակարարման պայմանագրով սահմանված են վերամշակման, զտման կամ այլ համանման

ծախսերի (ներառյալ տրանսպորտային) առավել-
լագույն սահմանաչափեր՝ ներառյալ պայմանա-
գրով վերամշակման, գտման կամ այլ համանման
ծախսերի մասով կիրառվող ցանկացած նվա-
զեցումները, հիմք ընդունելով համաշխարհային
խոշորագույն արդյունահանողների և ձուլա-
րանների միջև պայմանագրերի բանակցման
արդյունքում ձևավորված՝ մետաղական խտան-
յութերի վերամշակման և գտման ծախսերի
տարեկան ուղենիշային գների (Annual
benchmark) վերաբերյալ Մետալ Բյուլետին (Metal
Bulletin), Վուդ Մակենզի (Wood Mackenzie), Մի
Ար Յու Մոնիթոր (CRU monitor), Էս Էնդ Փի Գլո-
բալ Փլաթս (S&P Global Platts) կազմակեր-
պությունների կողմից հրապարակվող տվյալ-
ները: Արդյունքում առաջանում է անհամապա-
տասխանություն կառավարության կողմից
սահմանած և փաստացի պայմանագրային
գների միջև: Մի կողմից կառավարությունը
հղում է անում տարեկան ուղենիշային գների վե-
րաբերյալ (Annual benchmark), Metal Bulletin,
Wood Mackenzie, CRU monito, S&P Global Platts
կազմակերպությունների կողմից հրապարակվող
տվյալներին, մյուս կողմից հաշվի չի առնում, որ
վերջիններս դինամիկ ցուցանիշներ են: Կառա-
վարության հրապարակած սահմանաչափերն
արդի իրողություններին չեն համապատասխա-
նում այնքանով, որ 2017 թ.-ին ընդունված
որոշումից մինչ այսօր նշված ցուցանիշները
մնացել են անփոփոխ: Մյուս կողմից խտա-
նյութում մետաղների նախնական պարունակու-
թյունները շատ հաճախ տարբերվում է պայմա-
նագրային գինը որոշելիս. գործընկեր կազմա-
կերպություններն առաջ են քաշում որոշակի
պահանջներ կապված մետաղների պարունա-
կությունների համար գեղյեր կիրառելու հետ:

Ի նկատի ունենալով, որ խտանյութը
գնորդին է հասնում ամիսներ անց, և նախնա-
կան կամ մաքսային հայտարարագրով խտա-
նյութի գինը ենթարկվում է վերջինիս կողմից
վերջնահաշվարկի՝ ենթարկվելով փոփոխու-
թյունների՝ պայմանավորված մի շարք հան-
գամանքներով.

1. Մետաղների՝ որպես վերջնական պարու-
նակություն հիմք է ընդունվում գնորդի և
վաճառողի միջև համաձայնությամբ որոշված
միջազգային լաբորատոր կենտրոնի տրամա-
դրած վերջնական պարունակությունները և խո-
նավությունը, ինչի արդյունքում միանշանակ
առաջանում են որոշակի շեղումներ,

2. Գործարքի ամփոփման փուլում կիրառ-
վում է առաքման հաջորդող ամսվա միջին
գները, մինչդեռ նախնական հաշվարկում կիրառ-
վում են նախորդող 5 աշխատանքային օրերի մի-
ջին գները: Արդյունքում խտանյութի արժեքն
էականորեն փոխվում է նախնական գնի հա-
մեմատ, և հատկանշական է, որ հենց դա է

հանդիսանում գործարար պրակտիկայում
գործարքի իրական հատուցումը: Կախված
իրավիճակից, հանքարդյունաբերող ընկերու-
թյունը կարող է օգուտներ ստանալ կամ էլ կո-
րուտներ կրել: Հարկ է նշել, որ գնորդի
տեսանկյունից նախնական գինը որևէ էական
դեր չունի:

Ինչպես նակտեցինք, որոշակի հարցեր են ի
հայտ գալիս ռոյալթիի համար կիրառելի
հասույթի մետաղների գների 80%-ի ստուգման
ժամանակ, որի էությունը կայանում է հետևյա-
լում. հանքարդյունաբերական ընկերությունում
կնքվում են հազարների հասնող գործարքներ:
80% թեստի իմաստն այն է, որ վերջինս հաշվի է
առնում բոլոր կնքված գործարքները՝ կիրառելի
քանակները բազմապատկելով մետաղների գնե-
րով և հաշվարկելով դրանց 80%-ը: Արդյունքում
ռոյալթիի համար հաշվարկման բազա է ընդուն-
վում այն ցուցանիշը, որն ավելի մեծ է ստացվել:
80% թեստի համար մեր կողմից ակնառու են մի
քանի բացասական ազդեցություններ, որոնք
ներկայացնենք տարբեր իրավիճակներով: Առա-
ջին դեպքում ընդունենք, որ մետաղի գները աճել
են, և «հասույթը ըստ կարգի» ցուցանիշը
գերազանցում է «հասույթը ըստ 80%»-ի ցուցա-
նիշին, հետևաբար բարձր գնի սցենարի դեպքում
հանքարդյունաբերող ընկերությունը չի բախվում
«հասույթը ըստ 80%»-ի հաշվարկին: Այլ է
պատկերը, երբ բորսայական գները ոչ թե աճել,
այլ նվազել են: Տվյալ դեպքում հանքարդյու-
նաբերող ընկերության համար գերխնդիր է
ապահովել այնպիսի հասույթ, որի դեպքում
վերջինս առնվազն հավասար կլինի «հասույթը
ըստ 80%»-ին: Տրամաբանական է, որ սա
հնարավոր կլինի ապահովել միայն փոքր կամ ոչ
էական գնանկման պայմաններում: Եթե մետաղի
գները անընդմեջ նվազելով հասնեն այնպիսի
գնի, որի դեպքում «հասույթը ըստ կարգի»-ն
ավելի փոքր կլինի, քան «հասույթը ըստ 80%»-ն
է, կազմակերպությունը ստիպված կլինի որպես
ռոյալթիի համար կիրառելի հասույթ ընդունել
«հասույթը ըստ 80%»-ի ցուցանիշը: Ակնհայտ է,
որ կազմակերպությունը ստիպված կլինի
«հասույթը ըստ 80%»-ի և «հասույթը ըստ
կարգի» տարբերության չափով ավել հարկ
վճարել: Այստեղից էլ ի հայտ են գալիս
«հասույթը ըստ 80%»-ի ստուգման կառա-
վարության որոշման բացասական կողմերը:
Հետևաբար, գների նվազման դեպքում 80% շեմի
վերանայումը 85%-ի էլ ավելի կխորացնի վերո-
նշյալ խնդիրը և կխարխլի հարկման արդարա-
ցիության հիմնարար սկզբունքը: Նման
փոփոխությունը մետաղների միջազգային գների
անկման պարագայում կրկին կառաջացնի
ռոյալթիի իրացման շրջանառության և, համա-
պատասխանաբար, հարկային բեռի անհարկի
ավելացումների:

Եզրակացություններ և առաջարկություններ

1. Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ընդերքը պետության բացառիկ սեփականությունն է, նպատակահարմար կլինի, որ ինչպես ռոյալթիի հաշվարկման մեթոդաբանությունում է գործում գործընկերային կառուցակարգեր, այնպես էլ նման մոտեցումներ լինեն տնտեսավարման այլ հարթություններում: Այսպես, որպեսզի ճգնաժամային իրավիճակներում ընկերությունները շեշտակի չմեծացնեն արդյունահանումը՝ եղած վնասները նվազեցնելու նպատակով, պետությունը տարբեր ձևաչափի ֆինանսական գործիքներով պետք է օժանդակի ոլորտի ընկերություններին, որպեսզի ընդերքի պաշարները այդ ոչ նպաստավոր տնտեսական իրավիճակում խնայվեն և ապագայում անհամեմատ նախընտրելի պայմաններով իրացվեն՝ այդ կերպ մեծ օգուտներ բերելով թե՛ բիզնեսին, թե՛ պետությանը: Դա կարող է կատարվել արտոնյալ պայմաններով վարկեր տրամադրելու, բաժնեմասերը ժամանակավորապես գնելու՝ ետ վաճառելու պայմանով և այլ եղանակներով:

2. Ռոյթիի հաշվարկման կառուցակարգում չեզոքացվում են ֆինանսական ծախսերը, որոնք առեւտրի բաժին ունեն ոլորտի ընկերությունների մոտ: Տարիներ ի վեր շահարկվում են բազմաթիվ բնապահպանական, սոցիալական և շրջակա միջավայրի մի շարք այլ խնդիրներ: Այս համատեքստում նպատակահարմար կլինի, որ «շահույթը՝ նախքան հարկումը» ցուցանիշում առնվազն ներառվեին այն փոխառու միջոցների մասով հաշվեգրված տոկոսները, որոնց մայր գումարները նպատակաուղղվել են բնապահպանական և շրջակա միջավայրի պահպանության նախագծերին: Սա լրացուցիչ հարկային խթաններ կստեղծեր օրենսդրությամբ ոչ իմպերատիվ, սակայն հույժ կարևոր նախագծերը կյանքի կոչելու համար:

3. Անուղղակի մեթոդի կիրառումը խնդիրներ են առաջացնում խտանյութի նախնական գնի հաշվարկի ժամանակ. էական անհամապատասխանություն է ի հայտ գալիս իրացվող խտանյութի իրացման շրջանալեիությունը որոշելիս մատակարարման պայմանագրով սահմանված վերամշակման, գտման, տրանսպորտային ծախսերի և կառավարության կողմից սահմանված գների միջև:

4. Գների նվազման պայմաններում 80% շեմի վերանայումը 85%-ի ավելի կխորացնի վերոնշյալ խնդիրը և կխարխլի հարկման արդարացիության հիմնարար սկզբունքը: Ընդ որում «Հասույթը ըստ 85%-ի» մեթոդի կիրառումը չի հանդիպում որևէ զարգացած կամ զարգացող երկրում, և ունի լուրջ հայեցակարգային խնդիրներ: Հետևապես, առաջարկվում է լրացուցիչ պայմանի ներդրում՝ հաշվի առնելով միջազգային գների այն կետը, որի պարագայում հասութից նվազեցումները գերազանցում են հասույթի 15%-ը: Այսպես այս կառուցակարգը հարկավոր է կիրառել բացառապես անուղղակի եղանակով հարկերի հաշվարկման ընթացակարգերում, ինչը, առավել առաջադիմական և արդյունավետ է հարկային վարչարարության կիրառության տեսանկյունից:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Գևորգյան Ս. Ա., Պետրոսյան Ռ. Ա., Գևորգյան Ա. Պ.**, Բնապահպանական և բնօգտագործման վճարների որոշման մեթոդաբանության կատարելագործման հիմնախնդիրները ՀՀ-ում: – Եր.: Տնտեսագետ հրատարակչություն, 2014. – 60 էջ:
2. **Otto, James** Mining Royalties: a global study and their impact on investment, government and civil society, //The World Bank, 2006, p. 54.
3. **Ellisson Minter**, Review of mining royalties in Australia
<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=ca1f5a4e-69f5-402d-846f-4387ae1a27>
4. ՀՀ Հարկային օրենսգիրք, սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 1998.12.31/33(66)
5. ՀՀ Հարկային օրենսգիրք, սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 2016.11.04 Հոդված 197
6. ՀՀ Հարկային օրենսգիրք, սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 2016.11.04 Հոդված 202
7. ՀՀ Հարկային օրենսգիրք, սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 2016.11.04 Հոդված 209
8. ՀՀ Հարկային օրենսգիրք, սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 2022.11.03 Հոդված 209
9. ՀՀ կառավարության որոշումը, Սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 2017.12.13/74(1349)
<https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=117760&fbclid=IwAR18iqgPRUfYTMgmV2OPjcoUL8Yol6BYiMgx9nCxibL14gqJYBBa-rgEiE>

*Տժանա/Հանձնվել է՝ 01.12.2023
 Рецензирована/Չրախտավել է՝ 08.12.2023
 Принята/Ընդունվել է՝ 11.12.2023*